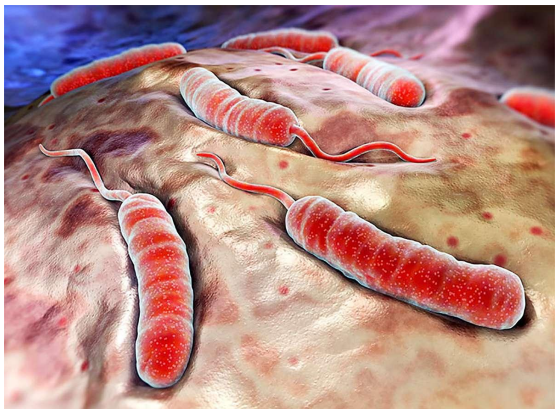

Холера. Шигельоз.

Холéра —

це гостра інфекційна антропонозна хвороба, яку спричинюють холерні вібріони, має фекально-оральний механізм передачі інфекції, нерідко характеризується розвитком тяжкої діареї, яка супроводжується значними порушеннями водно-іонного обміну, тяжким зневодненням організму, розладами гемодинаміки.

Етіологія

Класичний холерний вібріон при фарбуванні за Грамом має типовий вигляд КОМИ.

Холерний вібріон (*Vibrio cholerae*) — грамнегативний мікроб, що спор і капсул не утворює, має форму зігнутої палички, що нагадує КОМУ, завдяки наявності джгутіка дуже рухливий.

Добре витримує низькі температури і заморожування.

У кислому середовищі вібріон швидко гине.

Довго зберігає життєздатність у воді, у харчових продуктах при кімнатній температурі виживає протягом 2-5 днів, на поверхні плодів і овочів в умовах сонячного освітлення — 8 годин, при низьких температурах і у морській воді — 2 тижні й більше, у кишечнику окремих річних та морських тварин — декілька місяців.

Під час кип'ятіння холерний вібріон гине протягом хвилини, є малостійким до висушування, до прямого сонячного опромінення, є надзвичайно чутливим до дії звичайних дезінфектантів.

Антигенні особливості

Має типоспецифічний (О-антиген) та груповий джгутиковий (Н-антиген)

Холеру у людей найчастіше спричиняють представники 01 серогрупи (за О-антигеном): *V. cholerae* біовар *cholera* (або класичний) та *V. cholerae* біовар *El Tor*.

Розрізняють також три серовари — Огава, Інаба і Гікошима.

Фактори патогенності

Збудники холери здатні продукувати:

екзотоксин (холероген) — токсин так званого II типу, що секретує живий мікроб, і який спричиняє в організмі секреторну діарею;

ендотоксин — виділяється під час загибелі збудника й зумовлює загальнотоксичну й нейрогенну дію;

токсин III типу — порушує зворотне всмоктування рідини й іонів у нижніх відділах кишечника.

Додатковими факторами патогенності холерного вібріона є:

їх активна рухливість;

здатність до адгезії;

ферментоутворення

Епідеміологія

Джерело інфекції — хвора людина, реконвалесцент або вібрионосій, який виділяє холерні вібріони з фекаліями у зовнішнє середовище.

Холера — типовий антропоноз.

Резервуаром хвороби слугують деякі морські та річні тварини (дрібна риба, мідії, креветки тощо), в кишковій системі яких збудники здатні не розмножуватись досить тривало зберігатися.

- * Механізм передачі інфекції при холері фекально-оральний.
- * Шляхи передавання — водний, харчовий, контактнo-побутовий
- * Провідним шляхом передачі збудників холери є водний.
- * Харчовий спалах обмежується колективом, у якому вживали інфіковану їжу (риба, креветки, овочі, фрукти тощо).
- * При контактнo-побутовому шляху передавання холери факторами передачі є брудні руки або предмети вжитку.
- * Поширенню збудників холери сприяють мухи, таргани та інші комахи, на кінчиках лапок яких вібріони здатні зберігатися тривалий час.
- * В ендемiчних регіонах холера реєструється протягом усього року, в інших — частіше в період літньо-осіннього сезонного підйому захворюваності на гострі кишкові інфекції.

- ❑ Сприятливість до холери сягає 95-100 %.
- ❑ На початку епідемії частіше хворіють люди, які не дотримуються санітарно-гігієнічних норм життя, а також ті, що страждають на хронічні захворювання травної системи, алкоголізм. Використання антацидів, блокаторів рецепторів гістаміну, інгібіторів протонної помпи, перенесені операції на шлунку збільшують ризик інфікування холерою і схиляють до більш тяжкого перебігу хвороби в результаті зменшення кислотності шлункового соку.
- ❑ Перенесене захворювання лишає після себе нестійкий видоспецифічний антитоксичний імунітет. Повторні випадки захворювання трапляються, особливо в разі зараження іншими штамми збудника.

Патогенез

- * Фаза проникнення
- * Фаза колонізації кишечного епітелію
- * Фаза маніфестації клінічних проявів

виділяють такі клінічні форми:

□ типова;

□ атипова:

- блискавична,
- суха,
- септична.

Ступінь тяжкості напряму пов'язаний із ступенем зневоднення організму, що виникає.

Згідно рекомендацій ВООЗ виділяють три ступені дегідратації:

- * рання, що не має клінічних ознак;
- * помірна;
- * тяжка.

При помірній дегідратації у хворого є 2 або більше ознак з таких

- * достатньо п'є рідину через спрагу;
- * присутня неспокійна поведінка або роздратування;
- * шкірна складка розправляється менше, ніж за 2 секунди;
- * відчуття м'якості при надавлюванні на очні яблука;
- * язик є помірно сухим;
- * діурез знижений;
- * кінцівки холодні.

Для тяжкої дегідратації характерно більше 2 ознак з таких:

- * погано або зовсім не п'є рідину;
- * відмічається патологічна сонливість або сплутаність свідомості;
- * шкірна складка розправляється більше, ніж за 2 секунди;
- * глибоко запалі очі;
- * язик дуже сухий;
- * відсутність сечовиділення (анурія);
- * холодні, вологі й ціанотичні кінцівки;
- * різка блідість шкіри тулуба;
- * частий слабкий пульс разом з низьким артеріальним тиском (АТ).

Інкубаційний період при холері триває від кількох годин до 6 днів, у середньому 2-3 дні.

Температура тіла, зазвичай, нормальна.

При типовому перебігу хвороба починається гостро з проносу.

Позиви на дефекацію не супроводжуються болем.

Протягом перших 2-3 годин випорожнення зберігають каловий характер, але надалі швидко втрачають забарвленість, консистенцію і специфічний запах, стають рясними, водянистими, прозорими, з пластівцями слизу, набувають патономонічного вигляду «рисового відвару», без запаху, зрідка можуть мати слабкий запах свіжепатраної риби.

Хвороба швидко прогресує. Хворі відчувають дискомфорт в епігастральній ділянці, бурчання, плескіт.

Випорожнення стають частішими, ще ряснішими, за добу з кишечника може виділятися аж до 10 літрів випорожнень.

Як правило, при холері пронос передує блюванню.

Блискавична холера

Характеризується бурхливим розвитком зневоднення на тлі гострого токсикозу.

Швидко розвивається дегідратаційний шок, ураження нервової системи, судоми.

З перших годин хвороби прогресує серцево-судинна недостатність: є тотальний ціаноз, ниткоподібний пульс, глухість серцевих тонів, падіння АТ.

Хворі гинуть протягом однієї доби.

Суха холера

- * З самого початку захворювання розвивається парез кишечника.
- * У хворих відсутні пронос і блювання.
- * Серед повного здоров'я з'являється різка загальна слабкість, швидко розвивається ціаноз, судоми, задишка, колапс.
- * Прогресує серцево-судинна недостатність, є розлади дихання, що за кілька годин призводить до смерті¹⁰

Септична холера

Розвивається внаслідок приєднання вторинної інфекції.

На тлі типового перебігу холери підвищується температура тіла до 39-40 °С, виникають марення, галюцинації.

Свідомість потьмарена.

На шкірі з'являється розеольозні висипання.

Збільшуються печінка і селезінка

Ускладнення

- * Перебіг холери може ускладнитися розвитком серцево-судинної й гострої ниркової недостатності, гіпостатичної пневмонії внаслідок тривалого перебування хворого в ліжку і гемодинамічних розладів.
- * Ряд ускладнень пов'язані з інфузійною терапією: запалення кровоносних судин — флебіти, флегмони, абсцеси, набряк легень (при надзвичайно великому об'ємі введеної рідини), гіпокаліємія, гіпернатріємія (при недостатньому контролі за рівнем іонів у крові хворого).

Діагностика

Клініко-епідеміологічна діагностика:

- * перебування в ендемічному з холери регіоні;
- * вживання для пиття води з відкритих водоймищ;
- * контакт із хворими на холеру або з хворими з подібними клінічними проявами;

- * гострий початок;
- * діарея без болю та позивів, що передує блюванню, рясні випорожнення нагадують «рисовий відвар», часті;
- * блювання без нудоти;
- * відсутність при цьому гарячки;
- * швидкий розвиток зневоднення;
- * оліго- й анурія

Лабораторна діагностика

- * Спостерігається по мірі наростання зневоднення відносний еритроцитоз, лейкоцитоз, тромбоцитопенія; збільшення гематокриту (0,55-0,65);
- * гіпокаліємія, гіпохлоремія (нижче 97 ммоль/л),
- * гіпонатріємія (нижче 136 ммоль/л),
- * підвищення відносної густини плазми крові

Специфічна діагностика

- * **Бактеріологічний метод**
- * Є основним методом лабораторної діагностики холери.
- * Матеріалом для дослідження є випорожнення і блювотиння хворих, які забирають до початку антибактеріальної терапії, а також відрізки тонкої кишки в разі смерті хворого.
- * Матеріал збирають у чистий стерильний посуд або відразу засівають на середовище збагачення (1 % пептонна вода проста або з телуритом калію).
- * Доставлений матеріал досліджують не пізніше, ніж через 3 години після забору.

- * **Серологічні методи**
- * Реакцію аглютинації, РНГА, ІФА використовують переважно для ретроспективної діагностики.

Лікування

- * Основним напрямком лікування є регідратація і ремінералізація. Тобто необхідним є відшкодування тих втрат організму, що відбулись внаслідок діареї й блювання, а саме повернення води й тих іонів, які були згадані вище.
- * До 80 % людей можна з успіхом лікувати, своєчасно надаючи їм оральні регідратаційні суміші (ОРС) — стандартний пакет ОРС ВООЗ/ЮНІСЕФ або стандартний пакет з рисовим борошном. Це особи з початковою або помірною дегідратацією без блювання.
- * Для хворих із помірною дегідратацією з блюванням та тяжкою дегідратацією потрібна виключно внутрішньовенна (в/в) регідратація.

Перший етап регідратації

- * Первинна регідратація має за мету компенсацію водно-іонного дефіциту на момент початку лікування

Оральна регідратація

- * Існує загроза наростання дегідратації в подальшому, тому застосовують оральну регідратацію за принципом для дорослих «пити стільки, скільки їм хочеться». Для цього використовують 2-го покоління (містять цитрат натрію як лужний буфер). ОРС 2-го покоління, що дозволені до застосування в Україні для дорослих, є «Регідрон», «ОРСОЛЬ»¹, «ЕЛЕКТРАЛ». Вміст пакетика розчиняють в 1 л кип'яченої води.
- * Рекомендації ВООЗ до домашнього проведення оральної регідратації:
- * Змішати 1 літр чистої води, 1/2 чайної ложки кухонної солі, 1/4 ложки замінича солі (де є калію хлорид), 1/2 чайної ложки харчової соди, 2-3 столової ложки цукру (або меду).

Внутрішньовенна регідратація

- * При помірній дегідратації з блюванням, тяжкій дегідратації, регідратацію проводять парентерально, шляхом внутрішньовенної (в/в) інфузії з урахуванням маси тіла хворого, показників пульсу, АТ, гематокриту, відносної густини плазми крові, кислотно-основного стану (КОС), центрального венозного тиску (ЦВТ), об'єму циркулюючої плазми (ОЦП), вмісту калію, натрію, хлору. В цьому разі первинну регідратацію слід провести за 2-4 години з швидкістю внутрішньовенного введення розчинів 50-100 мл/кг/год.
- * В Україні для внутрішньовенної регідратації при холері на сьогодні використовують такі збалансовані сольові розчини: «Розчин Рінгера лактатний», «РОЗЧИН РІНГЕР-ЛАКТАТНИЙ-ЦИТОКЛІН», «РОЗЧИН РІНГЕР-ЛАКТАТНИЙ — СОЛЮВЕН», «РОЗЧИН РІНГЕРА-ЛОККА», «Хартмана розчин», «ЕЛЕКТРОЛІТІВ-153 РОЗЧИН», «Ацесоль», «Трисоль».

* **Другий етап регідратації**

- * Компенсаторна регідратація, що має за мету компенсацію втрат води й іонів, що продовжуються. Корекцію втрат рідини проводять з урахуванням показників гомеостазу, ваги випорожнень й блювоти. У разі необхідності продовження парентерального відшкодування вищеназвані розчини вводять з середньою швидкістю 20-40 мл/кг/год, змінюючи швидкість введення відповідно до обсягу втрат рідини організмом хворого, які вимірюються кожні 2-3 години. Критерії закінчення другого етапу внутрішньовенної регідратації:
- * повне відновлення сечовиділення, при тому, що діурез має перевищувати обсяг випорожнень;
- * поява калових випорожнень;
- * припинення блювання.
- * У разі цього хворий переводиться на пероральну регідратацію. Обсяг рідини, що він має випити, в 1,5 рази більший, ніж обсяг діареї й діурезу.

Етіотропна терапія

- * На сьогодні ВООЗ не рекомендує масове застосування антибіотиків, так як це не справляє вплив на поширення холери та сприяє підвищенню стійкості вібріонів до протимікробних препаратів.
- * Для прискорення очищення організму від вібріонів при холері з помірною й тяжкою дегідратацією (що доказано зменшує тривалість діареї) після припинення блювання дорослим призначають орально одноразово азитроміцин 1 г, або ципрофлоксацин 1 г, або доксидиклін 0,3 г.

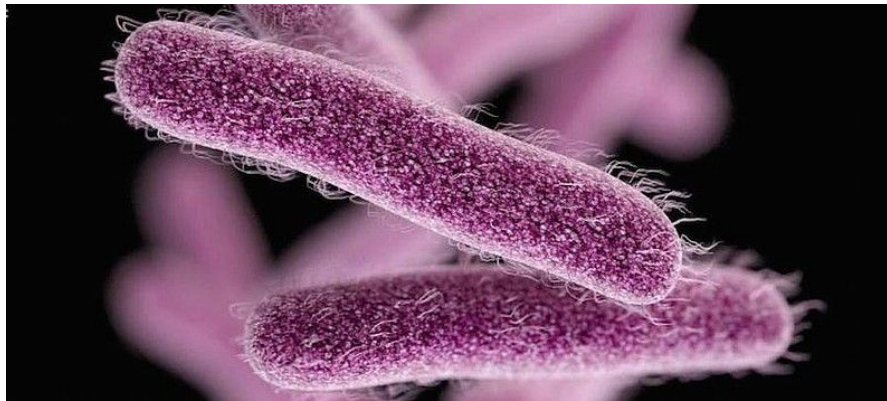
Профілактика

- * Неспецифічна спрямована на зниження смертності шляхом забезпечення швидкого доступу до лікування та обмеження поширення хвороби знезараженням води, створенням належної санітарії й проведенням активної санітарної освіти з метою поліпшення гігієни і безпечної практики обробки харчових продуктів в окремих спільнотах.

- * **Вакцина WC/rBS**
- * **Модифікована вакцина WC/rBS**
- * **Вакцина CVD 103-HgR**

Шигельоз

- інфекційна хвороба з групи кишкових антропонозів з фекально-оральним механізмом передачі, яку спричинюють бактерії з роду Shigella і яка характеризується переважним ураженням дистального відділу товстої кишки з виникненням гарячки, інтоксикаційного синдрому і діареї з домішками крові й слизу (гемоколіт).

Етіологія

- * Збудником хвороби є група мікроорганізмів роду *Shigella*, родини *Enterobacteriaceae*.
- * Включає 4 групи і, відповідно, види:
- * група А — *S. dysenteriae*
- * група В — *S. flexneri*
- * група С — *S. boydii*
- * група D — *S. sonnei*.

Культуральні властивості

- * Усі шигели нерухомі, у світловому мікроскопі вони виглядають як палички із закругленими кінцями, не мають джгутиків і капсули, не утворюють спор і пігменту, грамнегативні, є факультативними анаеробами.
- * На твердих поживних середовищах утворюють гладкі або шорсткуваті, вологі, опуклі, з рівними краями, дрібні (2 мм у діаметрі) колонії.

- * Шигели групи А утворюють Шига-токсин, або екзотоксин, деякі штами інших видів продукують його у значно менших кількостях.
- * Усі шигели синтезують ще й термолабільний ендотоксин.
- * Найменша інфікувальна доза (10-100 збудників) властива для бактерій групи А, більша (10^4 – 10^5) — для паличок Флекснера, найбільша (10^8 й більше) — для шигел Зонне.

- * Стійкість шигел тим вища, чим слабша їхня вірулентність.
- * Так, шигели Зонне, які менш вірулентні, характеризуються значнішою стійкістю у довкіллі і меншою вибагливістю до умов культивування.
- * А шигели Григор'єва-Шиги найменш стійкі в навколишньому середовищі.

Епідеміологія

- * Джерелом збудника є хворий з маніфестною або субклінічною формою недуги.
- * Найбільшу небезпеку становлять особи із субклінічною, стертою і легкою формою хвороби, які працюють на підприємствах громадського харчування, водопостачання, у дитячих дошкільних і лікувальних закладах, мешкають у гуртожитках, будинках для престарілих, казармах тощо, приховують недугу або не знають про те, що інфіковані. На їх частку припадає 80-90% заражень.
- * Шигельоз є типовим представником групи антропонозних кишкових інфекцій.

- * Механізм передачі збудників шигельозу — фекально-оральний.
- * Поширення шигел відбувається харчовим, водним, побутовим шляхами / факторами, а також за допомогою механічних переносників — мух.
- * При шигельозі Зонне головним шляхом є харчовий,
- * при шигельозі Флекснера й Бойда — водний,
- * а при шигельозі, який спричинює група А шигел — побутовий шлях передачі.

- * До шигельозу існує висока сприйнятливність, найбільша у дітей віком від 6 міс. до 5 років, очевидно, через функціонально-фізіологічні особливості дитячого організму і відсутність у них достатніх гігієнічних навичок.
- * Після перенесеної недуги формується нетривалий, суворо типова видоспецифічний імунітет. У захисті від повторного захворювання основну роль відіграє клітинний місцевий імунітет

Клінічні прояви

- * гострий і затяжний шигельоз,
- * типовий,
- * атиповий перебіг (гастроентероколітичний, гіпертоксичний, стертий, субклінічний)

- * Інкубаційний період триває від 2 годин та може продовжуватися до 7-10 діб.

Типовий гострий перебіг

- * Типове захворювання починається, як правило, із загальнотоксичних симптомів, до яких дещо пізніше приєднуються ознаки ураження травної системи, у типових випадках — переважно дистального відділу товстої кишки.
- * Температура тіла швидко підвищується до максимальних цифр (39-40°C і більше).
- * У найближчі години від початку хвороби, значно рідше — пізніше з'являються перші симптоми ураження кишечника: хворі відчувають посилену перистальтику, що супроводжується голосним гурчанням і переливанням рідини по ходу кишечника.
- * Виникають періодичний розлитий біль у животі й імперативні поклики на дефекацію.
- * Невдовзі приєднується пронос. У перші години випорожнення калові, рясні, напіврідкі, часто містять слиз, з грудками неперетравленої їжі.

Колітичні прояви

- * Проявляється переймоподібним різучим болем внизу живота, більше в лівій здухвинній ділянці.
- * Біль у животі звичайно передує кожній дефекації, нашаровується на неї і незабаром припиняється.
- * Характерні тенезми (нестерпний тягучий біль, що віддає у крижі, та відчуття печіння у прямій кишці, які виникають під час дефекації і зберігаються протягом 5-15 хв. після неї), тривале відчуття неповного спорожнення кишечника, що створює враження незавершеності акту дефекації.
- * Поклики до дефекації часто безрезультатні (несправжні), акт дефекації зтяжний.
- * При пальпації органів черевної порожнини визначають спазмовану, ущільнену й болючу товсту кишку, особливо сигмоподібній її відділ, якого промацують у вигляді тяжа
- * У цей час випорожнення часті, скупі, з домішками слизу і свіжої крові, а, пізніше, нерідко й гною.

- * Спазми і нерівномірні скорочення окремих сегментів кишки призводять до затримки вмісту кишечника у верхніх його відділах (спастичні закрепи). Цим пояснюється виділення в типових і тяжких випадках недуги невеликої кількості безкалового вмісту, що складається із запального ексудату («ректальний плювок»). Незважаючи на багаторазові дефекації, часто несправжні, які можуть у тяжких випадках досягати навіть 120 разів за добу, об'єм випорожнень рідко перевищує 0,5-1 л, і тому зневоднення при типовій формі шигельозу, як правило, не настає.

Позакишкові прояви

- * При огляді хворого відзначають блідість і сухість шкіри, можлива гіперемія обличчя, шиї, верхньої частини тулуба.
- * Шкіра нерідко холодна на дотик, що пов'язано зі спазмом периферичних кровоносних судин і перерозподілом крові.
- * Слизова оболонка ротової порожнини суха (внаслідок зниження слиновиділення), язик вкритий білим нашаруванням.
- * Пульс лабільний, частий, іноді аритмічний. Артеріальний тиск (АТ) знижений. Тони серця приглушені, може прослуховуватися систолічний шум на верхівці.
- * Іноді у хворих можуть виникати дизуричні явища (болюче, мимовільне сечовипускання під час тенезмів і несправжніх покликів або, навіть, затримка сечі), що виникають внаслідок порушення механізму нервової регуляції сфінктерів.

Ускладнення

- * ІТШ, дегідратаційний шок, ГНН, гостра недостатність надниркових залоз, пневмонія, перфорація кишки і перитоніт, інвагінація й гангрена кишки, кишкова кровотеча, шигельозний сепсис, випадіння прямої кишки тощо.
- * До пізніх ускладнень шигельозу належать асептичні артрити.
- * Практично в усіх хворих розвивається дисбіоз кишечника.

Діагностика

- * вживання підозрілого на зараження/контамінацію збудником продукту, перебування пацієнта в епідемічному осередку, можливий контакт з хворим, незадовільні умови побуту, що сприяють реалізації фекально-орального механізму передачі збудника;
- * гострий початок, нерідко з ознобу, поява гарячки;
- * відповідність ступеня інтоксикації висоті гарячки;
- * біль у животі, переважно у лівій здухвинній ділянці або розлитий біль.
- * тенезми і несправжні поклики;
- * болючість й ущільнення сигмоподібної кишки;
- * домішки слизу і крові у випорожненнях;
- * часті мізерні випорожнення, що набувають характеру «ректального плевка».

Загальнолабораторна діагностика

- * У периферичній крові виявляють лейкоцитоз, нейтрофілоз, певне підвищення ШОЕ.
- * При тяжкому перебігу в сечі відзначають протеїнурію, циліндрурію.
- * Суттєву допомогу надає копроцитограма. Мікроскопічне дослідження випорожнень вказує на велику кількість нейтрофільних лейкоцитів, еритроцитів, слизу.

Інструментальна діагностика

- * Діагностичну цінність має ректороманоскопія або сигмоїдоскопія. Виявлення катарально-ерозивних, виразкових змін слизової свідчить на користь проктосигмоїдиту і дає певну підтримку лікарю в клініко-патогенетичному обґрунтуванні шигельозу. У складних випадках за допомогою цього методу є можливим взяття мазка безпосередньо з ерозій чи виразок з подальшим посівом на штучні поживні середовища.

Специфічна діагностика

- * Зазвичай ґрунтується на бактеріологічному виділенні збудника з випорожнень (рідше з блювотиння, промивних вод шлунка тощо) та його родовій і видовій ідентифікації.
- * Посів проводять в Україні на поживні середовища Ендо, Плоскірева.
- * З метою діагностики використовують серологічні реакції з парними сироватками (реакція непрямой гемаглютинації — РНГА, рідше реакція аглютинації). Діагностично значущим є як мінімум чотириразове наростання їх титрів. Також [ІФА](#), [РІФ](#), [радіоімунного методу](#), імуноблотингу, імуносорбційних методів експрес-діагностики, [ПЛР](#).

Лікування

- * Хворі на шигельоз тяжкого ступеня потребують ліжкового режиму. Після поліпшення їх стану руховий режим розширюють.
- * Одним з основних складників комплексної терапії є дієта, стіл № 4 за [Певзнером](#). Хворим доводиться цілком відмовитися від продуктів, що містять лактозу, враховуючи те, що у більшості з них розвивається певна дисахаридазна недостатність.

Етіотропна терапія

- * ципрофлоксацин по 0,5 г 2 рази на добу перорально або інші фторхінолони нереспіраторного призначення,
- * або азитроміцин 0,5 1 раз на добу перорально.
- * При гіпертоксичному перебігу, у вкрай ослаблених хворих допустиме призначення цефтріаксону 1,0-2,0 г 1 раз на добу внутрішньовенно (в/в) протягом 5 днів.

Патогенетична терапія

- * З урахуванням клінічних показань призначають дезінтоксикаційну, в тому числі, в тяжких випадках, й ентеросорбцію, регідратаційну терапію та інші види патогенетичного лікування.
- * Для корекції травної функції використовують ферментні засоби, особливо хворим із супутніми хворобами органів травлення.
- * Реконвалесцентам доцільно застосовувати пробіотики.

Профілактика

- * Передбачає вплив на всі ланки епідемічного процесу.
- * Розроблена вакцина Шигеллвак проти дизентерії Зонне